

Verslag van een ornithologische voorjaarsreis naar Sachalin, Oessoerië en Trans-Baikal

Gerard Ouweneel

Glasnost en perestroika zetten niet alleen een decennia lang een star geprolongerd wereldbeeld op zijn kop, maar doen ook de Sovjet-Unie schudden op haar grondvesten. Voor vogelaars is een van de leuke consequenties van de politieke aardverschuiving dat vrijwel alle interessante vogelgebieden binnen het immense Sovjet-rijk binnen ons bereik zijn gekomen. Zo kan men zich thans, mits men bereid is de uitgave te doen, begeven naar Arctisch Siberië om daar Roodhalsganzen, Rosse Meeuwen en Lepelbekstrandlopers in hun broedgebied te zien. Een Nederlandse groep vogelaars reisde voorjaar 1991 naar het Verre Oosten van de Sovjet-Unie en beleefde daar een paar weergaloze weken.

Hoe sterk spreken niet tot onze verbeelding namen als Kolyma, Taimyr, Oessoerië en Kamsjatka. Pas onlangs konden wij onze verbeeldingskracht van hoe het er in deze streken werkelijk uitziet met de vogels die er huizen, toetsen aan de foto's in boeken als 'The natural history of the USSR' (1987) van de thans in ons land gevestigde Algirdas Knystautas. En nu kunnen wij er dan ook heen en, belangrijker, ons ter plaatse vrijwel overal vrij bewegen. Hoewel, tenzij men beschikt over onbepaalde tijd en middelen, een individuele vogelreis naar genoemde streken een hele klus zal zijn. Want nog afgezien van de schaars aanwezig of ontbrekende infrastructuur en een taalbarrière, spelen kwesties als 'waar vinden we de begeerde vogelsoorten in dit immense land' en het opsporen van logies een rol. Daarom biedt althans nu nog het in georganiseerd verband maken van vogelreizen in het Aziatische deel van de Sovjet-Unie onmiskenbaar voordelen. Zulks te meer omdat Intourist inmiddels de specifieke wensen van deelnemers aan natuurreizen kent en lokale ornithologen plaatselijk laat gidsen. De contacten met deze vaak zeer bekwaame mensen zijn bijzonder interessant en leveren veel op.

De Nederlandse vogelaars reisden ook in georganiseerd verband. Op onze breedte, maar dan vóór de oostrand van het Euraziatische continent, startten de excursies op 23 mei 1991 op het eiland Sachalin.

Sachalin

Op het langgerekte, circa duizend kilometer langer, enigszins visvormige Sachalin was eind mei het voorjaar net begonnen. Gelegen in de 's winters volledig dichtvriezende Zee van Ochotsk kent Sachalin een subarctisch klimaat. Wij bezochten uitsluitend het zuidelijke deel van het eiland, dat pas in 1989 openging; het noorden is nog gesloten. Wilgen en bergen begonnen net uit te lopen en in de vele moerassen bloeiden Dotters en Aronskelken. Sachalin bezit uitgestrekte boreale wouden, maar toch troffen wij veel cultuurland aan en wij kregen de indruk dat er cultuurtechnisch ook nog wel wat op stapel stond. De talrijk rondrijdende auto's van Japanse makelij - elders in de Sovjet-Unie ongekend - gaven aan dat Moskou ver weg ligt en Japan dichtbij.

Begunstigd door rustig, open voorjaarsweer beleefden wij onder leiding van de ornitholoog dr. Vitalij Nectrajev uit Vladivostok in een magnifieke ambiance een paar prima vogeldagen.

In de aan de zuidzijde gelegen Anyva-baai lagen tientallen Roodkeelduikers, enkele Parelduikers en grote troepen Grote Zeeëenden. Kleine Jagers predeerden op Drieteenmeeuwen en Visdieven, hier voorzien van zwarte snavels. Op het strand schuimden Grote Burgemeesters rond. In de grote groepen foeragerende Roodkeelstrandlopers wist onze begeleider feilloos de Lepelbekstrandlopers te vinden en toen even la-

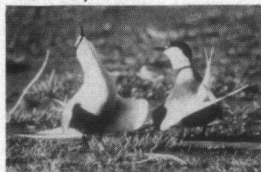
Anyva Baai, Sachalin, 23 mei 1991.

Foto: G.W. Huijzers.

Bryanco (rivier), Sachalin, 23 mei 1991.
Foto: G.W. Huijzers.

Aleoetensterns, Anyva Baai, Sachalin, 23 mei 1991.
Foto: A. Dijkse.

ter zes op Sachalin endemische Nordmann's Groenpootruiters, samen met een Grote Kanoet, in het vizier kwamen, gingen bij ons de felicitaties rond. Voorts waren onder andere aanwezig Siberische Gestreepte Strandlopers en Kleine Goudplevieren, ook alle nog op doortrek. Stellig vormen de getijdenslikken van Anyva-baai op Sachalin een belangrijke schakel in de trekweg langs de Aziatische Pacifickust. Alarmerende Aleoetensterns duiden erop dat deze schitterende sterns op het schorrengebied gaan broeden. Grutto's en de als jets het uitspannel doorklievende Latham's Snippen zetten hun territoria uit boven de hoger gelegen graslanden. Aspectbepalende stootvogel was de Zeearend met op 25 mei ten minste twaalf vogels, waaronder een gezelschap van vier. Adrenaline producerende gebeurtenissen op Sachalin waren voorts de vluchten op zee liggende Harlekijneenden en de Siberische Lijsters. Toen van de laatste, voor ons vogelaars frontloge, twee mannetjes een territoriumconflict afwikkelten, een mengeling van staalblauw en helder oplichtend wit van de enorme wenkbrauwstreep in zo'n donker noordelijk woud, waren de 'och en achs' niet van de lucht.

Oessoerië

Het Noordwesteuropese landschap aan het begin van onze jaartelling? Dat vroegen wij ons af toen wij, komend vanuit Sachalin, boven de immens uitgestrekte bossen van Oessoerië vlogen, het gebied tussen de rivier de Amoer en de Japanse Zee. Vooral die Amoer zette aan het denken. Waren vroeger onze Europese rivieren ook zo? Bij Chabarovsk, duizend kilometer van de monding, vormt de Amoer al een machtig riviersysteem met parallel lopende stromen, hoefijzervormige nevenbochten, riviereilanden, zandbanken en begeleidende uitgestrekte venige weiden en zware moerasbossen. Op de kaart valt te zien hoe dit riviersysteem zich tot de monding voortzet, uitlopend in een delta.

Onderdeel van de Oessoerische excursies vormde een meerdaags verblijf in een 32.000 hectare groot staatsnatuurreserveaat, enkele uren stroomafwaarts varen van Chabarovsk. Daar werd ons verteld dat van november tot maart de Amoer

met ijs bedekt is. Eerst eind april, ruim drie weken vóór ons bezoek is de rivier ijsvrij. In januari/februari kunnen de temperaturen dalen tot -40C en dan worden er wegen over de Amoer uitgezet. Eind-mei liepen wij in kort kaki.

Onze vaartocht over de Amoer was adembenemend. 'Alleen dit maakt de reis al uniek', verzuchtte de in ons gezelschap aanwezige Rijkswaterstaatsbioloog. Wij voeren langs grote zandbanken met Zeearend en Zwarte Wouw waren de karakteristieke stootvogels en de op de rode lijst staande oostelijke vorm van de Witte Ooievaar, toegerust met een zwarte snavel en wat forser van formaat, was regelmatig te zien; éénmaal zelfs een groep van zes van deze vogels. Boven de rivierweiden alarmeerden soms Grutto's en Kieviten en wij waren in ons sas met Mandarijneenden en Bronskopeenden; na de Zeearend was de Bastaardarend de prominente grote stootvogel.

Terug in Chabarovsk bleek de plaatselijke televisie en pers aandacht te hebben besteed aan het bezoek van de Nederlandse vogelaars. In de bossen rond de stad werd ons geen stroobreed in de weg gelegd en toen wij, in het zich van de Chinese grens, ons vergaapten aan een Witrugspecht - hier dagelijkse kost - wachtte een militaire patrouille beleefd tot wij klaar waren en toen ging het via onze tolk lopende gesprek weer direct over de zaken die de Russen thans bezighouden.

Ook in de bossen rond Chabarovsk was veel enerverends te zien. De trek van Noordse Boszangers was aan de gang; zelfs in de parken van de stad viel diens hoge triller te beluisteren.

Voorts zagen wij nogal wat Oostaziatische lijstersoorten waaronder de Witkeelrotslijster en ook raakten wij opgetogen over de Boskwikstaarten met hun zang, die vrijwel gelijk is aan die van de Koolmees. Plechtig beloofden wij elkaar terug te zullen keren naar Oessoerië en dan ook zuidelijker te gaan, naar de streken rond de Bikinrivier, beroemd om zijn Siberische Tijgers, Blakiston's Visuilen en broedende Japanse Kraanvogels, Monnikskranen en Witnekkraanvogels. De foto's in 'Die Vogelwelt Ussuriens' van Knystautas inspireren zeer tot een bezoek aan deze Bikin.

Baikal

Aeroflot, de Russische luchtvaartmaatschappij, legt eer in met haar lijnvlucht van Oelan-Oede naar Nizjneangarsk. Vliegend op geringe hoogte biedt de Antonov 24, een tweemotorig propeller-vliegtuig, een unieke gelegenheid van het uitzonderlijke Baikallandschap te genieten en ook te fotograferen. De vlucht duurt ongeveer een uur en voert de passagier in lengterichting over het midden en noorden van het Baikalmeer, het 'heilige meer' van de Russen, met zijn 23.000 km³ water inhoud twintig tot vijfentwintig percent van de wereld zoetwatervoorraad bevattend (Sergejev 1985). De vliegtocht was zo indrukwekkend dat, toen wij na enkele dagen terugvlogen,

Wilgengors, Oзера Katar, Khabarovsk, 30 mei 1991.
Foto: G.W. Huijzers.

zorgvuldig reconstrueerden wie waar heen in de Antonov hadden gezeten, teneinde terug van de gemiste uitzichtzijde te kunnen genieten.

Niet alle reizen rond Baikal verliepen zo gerieflijk. Eerder ondergingen wij een tien uur durende busreis van Irkoetsk naar de op de oostoever gelegen Selengadelta. Siberische wegen noch bussen vermogen te voldoen aan verwende Westerse normen, zodat wij 's nachts twee uur in trance ergens in de Selengadelta een vooralsnog onduidelijk onderkomen betrokken. Overigens, een fraaie Oeraluil halverwege de rit had veel goedgeemaakt. 's Morgens kwam de openbaring. Wij waren te gast bij een familie van Mongoolse afkomst, die een soort pension dreef. En hoe? Ons vielen riante maaltijden ten deel, zij het dat men op dat gebied - buiten de alcoholische begeleiding - in de Sovjet-Unie de verwachtingen ook weer niet te hoog moet opschrijven. Vóór het calorieënrijke ontbijt hadden wij al vastgesteld dat ons onderkomen lag gesitueerd in een moerassig graslandgebied, doorsneden door meanderende kreken. De Poelruiter was de karakteristieke stelloper met verder broedende Kieviten, Grutto's, Kemphanen en Watersnippen. Overal eenden met als talrijkste de Zomertaling. Veel Reuzensterms en Visdieven maar de honderden boven de slikkige laagten jagende Witvleugelsterms - een dansende warreling van zwart en wit in de tintelende ochtendzon - sleepten de schoonheidsprijs in de wacht. Voor onze

voeten liepen een paar Citroenkwikstaarten en twee forse, ver weg op bulten zittende stootvogelfiguren pakten uit als Zeearend en Bastaardarend. Met vijf tot zes waarnemingen per dag bleek de laatste, met de Zwarte Wouw, de karakteristieke stootvogel van de delta; beide waren vooral te vinden rond een kippenfokkerij.

In de vijftien bij veertig kilometer metende Selengadelta beleefden wij, al weer, enerverende dagen. Tijdens de excursies door de onbedijkte, uitgestrekte grasgebieden, doorsneden door hogere begroeide ruggen, rees ook weer de vraag 'zagen de Westeuropese delta's aan het begin van onze jaartelling er zo uit?' Ornithologische hoogtepunten waren de hier broedende Aziatische Grijze Snippen.

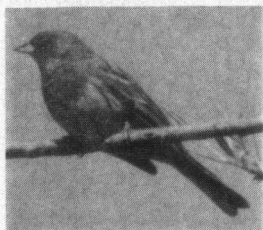
Grote Piepers in hun broedbiotoop, doortrekken-de Kleine Goudplevieren, Nauman's Lijsters, enorme aantallen Bladkoninkjes, baltsende Kraanvogels en een ver buiten zijn broedgebied verkerende Steppenkiekendief vormen verder een greep uit de rijke avifauna. In een volkomen ander type landschap kwamen wij terecht ten zuiden van Oelan Oede, onze volgende pleisterplaats, gelegen in de richting van Mongolië, op de grens van de woudsteppe/steppegordel. De weg van Oelan Oede naar Gusinozjersk en verder naar het langs de Selenga gelegen Decembristenmonument le verde een verrassende vogelrijkdom op. Te genieten viel van Keizerarenden en een Steppearend. Met het zoeken naar de voor de steppebiotoop karakteristieke Blyth's Pieper ging enige tijd heen. Baltsende paartjes Jufferkraanvogels en Mongoolse Leeuweriken kregen de meeste waardering. De laatste zijn werkelijk weergaloze vogels waarvan wij niet genoeg konden krijgen.

Enkele dagen in de delta die de noordelijke Angararivier in het Baikalmeer vormt, was het slot van de reis. Wij waren onder de indruk van de omvang van de delta. Maar ons werd verteld dat sinds de uit het Baikalmeer stromende Zuidelijke Angararivier bij Irkoetsk was gereguleerd, het gedaan was met de wisselende waterstanden en in de delta circa 1000 hectare moeras verloren was gegaan. Hierdoor waren er ook veel minder

Isabellapuit, steppe Gusinooesersk, 10 juni 1991.
Foto: G.W. Huijzers.

**Berglandschap ten noorden van
Baikalmeer, 7 juni 1991.**
Foto: G.W. Huijzers.

**Maskergors, langs Amoer, Khaba-
rovsk, 28 mei 1991.**
Foto: G.W. Huijzers.

**Citroenkwikstaart, Nihzne An-
garsk, Baikalmeer, 9 juni 1991.**
Foto: G.W. Huijzers.

Steppe bij Datsan, 4 juni 1991.
Foto: G.W. Huijzers.

**Bonte Strandloper *Calidris alpina
sakhalina*, Anyva Baai, Sachalin,
26 mei 1991.**
Foto: A. Dijkse.

**Yarke Ostrov, eiland in Baikal-
meer, 6 juni 1991.**
Foto: G.W. Huijzers.

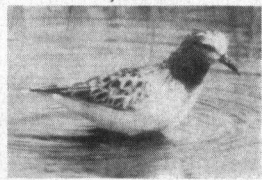

Selengadelta, Baikalmeer, 2 juni 1991.

Foto: G.W. Huijzers.

Roodkeelstrandloper, Anyva Baal, Sachalin, 26 mei 1991.

Foto: G.W. Huijzers.

vogels. Wij zagen hier onder andere Terekruiers en in de bossen was de Mugimaki Vliegenvanger algemeen. De fel begeerde Goudlijster werd gehoord en de Siberische Lijster weer gezien. Allen raakten opgetogen over de Drieteenspecht. Tevergeefs zochten wij in de meren ten noorden van Baikal naar Baikaltalingen. De ontdekking van de broedplaatsen van deze kennelijk snel verdwijnende soort (Brazil 1991) is een van de uitdagingen van de komende jaren. Een zich ver ten noorden van zijn broedgebied ophoudende Sakervalk was een aardige compensatie.

Op 11 juni reisden wij terug naar Europa, boordvol indrukken en op het netvlies geëtsde beelden. Waaronder deze: twee schouder aan schouder zittende adulte Zeearenden op de oostoever van het Baikalmeer. Markante silhouetten geplaatst in de weidse pracht van het Baikallandschap.

Henry Seebohm (1832-1895)

Het reizen achter de Oeral verloopt niet langer als in de tijd Henry van Seebohm, de Britse zakenman, die onder andere in Siberië in de vorige eeuw baanbrekend ornithologisch onderzoek verrichtte; zijn 'Birds of Siberia' bevond zich natuurlijk in onze reisbibliotheek. Maar ook anno 1991 valt nog avontuur te beleven. Zo kregen enigen van ons een lift op de BAM, de Baikal-Amoerspoorweg. In het Aziatische deel van de Sovjet-Unie zijn grote gebieden niet of nauwelijks bereikbaar, waardoor ook over de verspreiding van vogels best nog veel te ontdekken zal zijn.

In de drie weken kregen wij bijna 300 soorten vogels voor de kijker. Hierbij waren verscheidene

waarnemingen van soorten die zich buiten hun verspreidingsgebied volgens Flint (1984) bevonden, dwaalgasten maar mogelijk lacunes in kennis omtrent verspreiding. Nu waarschijnlijk vogelreizen naar de Sovjet-Unie in aantal zullen toenemen, valt aan te bevelen rapporten samen te stellen en deze ook te zenden naar Sovjetvogelaars.

Voorts ontbreekt met name voor de gebieden achter Baikal een goede determinatiegids. Flint c.s. 'Birds of the USSR', allereerst opgezet voor de verspreiding, schiet tekort voor nauwgezet determinatiewerk. Op Sachalin en in Oessoerië konden wij redelijk uit de voeten met 'A field guide to the birds of Japan'. Bij de Britten zou overigens al een veldgids voor het Verre Oosten van de Sovjet-Unie op stapel staan (mondelinge mededeling N. Redman). En dan tot slot. Nu nog zijn het Baikalmeer en de Amoer vrij van alles wat wij in Europa te veel hebben. Althans, boven de waterspiegel. Hoe lang nog?

Summary:

Organized by Birdquest Ltd. Britain, spring 1991 a group of Dutch birders made an ornithological journey to the Soviet Far East. Visited were South Sakhalin, areas in Ussuria around the town of Khabarovsk and Trans Baikal with the deltas of the Selenga River and the Northern Angara River. Also steppe-areas south of Ulan Ude were visited. Almost 300 birdspecies were observed. A systematic list of the birdobservations will be drafted. One of the highlights was the observation of Spoon-billed Sandpiper and Normann's Greenshank on Sakhalin.

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam.

LITTERATUUR:

Beaman, M. (1991): Siberia With a Difference '90. Birdquest Newsletter No. 20: 16-17.

Brazil, M. (1991): The Birds of Japan. A. & C. Black, London.

Flint, V.E., R.L. Boehme, Y.V. Kostin & A.A. Kuznetsov (1984): A Field Guide to the Birds of the USSR. Princeton University Press, Princeton.

Knystautas, A. (1987): The Natural History of the USSR. Swallow Editions, London.

Knystautas, A. (1987): Die Vogelwelt Ussuriens. Ziemsen Wittenberg Lutherstadt.

Ouweneel, G.L. (in voorbereiding): Birds observed on Sakhalin, Ussuria and Trans-Baikal in May/June 1991. Report.

Seebohm, H. (1976): The Birds of Siberia. Alan Sutton, Dursley.

Sergeyev, M. (1985): Baikal. Planeta Publishers, Moskou.

Wild Bird Society of Japan (1982): A field guide to the Birds of Japan. Tokyo.